УДК 330.341.1

ЗРОСТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРИБУТКОВОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ОЧАКІВСЬКОГО РАЙОНУ

В.Бичков, здобувач вищої освіти
Миколаївський національний аграрний університет

Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств як стратегічного напряму розв'язання проблем продовольчої безпеки України та розвитку сільських територій неможливе без визначення й подальшого розвитку пріоритетних галузей, до яких належить галузь зерновиробництва, що виражають економічну політику держави, що формується на довготривалий період.

Ключові слова: *прибуток, базисні та ланцюгові показники, валютні доходи, збитковість, зростання обсягів виробництва*.

Постановка проблеми. Миколаївщина вважається одним із регіонів інтенсивного землеробства в Україні та має значні земельні ресурси. Особливе місце у структурі агропромислового комплексу області посідає зерновий підкомплекс, як основа продовольчої безпеки. Його функціональна діяльність спрямована на забезпечення населення хлібом і хлібопродуктами, промисловості – сировиною, тваринництво – концентрованими кормами, зовнішньої торгівлі – високоліквідним товаром, тобто зерном. За рахунок експорту останнього формуються валютні доходи держави.

В умовах ринкових відносин ефективність виробництва зерна визначає його конкурентоздатність, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, тобто здатність до розширеного відтворення, зростання обсягів виробництва, збільшення кількості робочих місць, підвищення заробітної плати працівників та інше.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку зерновиробництва присвятили свої праці вітчизняні і зарубіжні вчені: В.Я. Амбросов, М. М. Гаврилюк, П. Т. Саблук, В. Г. Чабан та ін. Ними досліджено і вирішено цілий ряд теоретичних і практичних проблем підвищення ефектного розвитку підприємств. Однак, не дивлячись на важливість проведених наукових досліджень, в них не знайшли відображення окремі теоретико - методологічні та практичні питання пов'язані з розвитком інноваційних процесів у сільськогосподарських підприємствах.

Постановка завдання. Визначити місце інноваційних процесів в економіці сільськогосподарських підприємств та основні напрями інноваційної діяльності, що сприятимуть підвищенню економічної ефективності функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво зерна є однією з ключових проблем аграрної економіки держави. З позицій продовольчої безпеки успішний розвиток цієї галузі має велике народногосподарське значення. Як традиційно прибуткова галузь, зерновиробництво є одним із основних джерел грошових надходжень для сільськогосподарських товаровиробників.

Нині зернова галузь має чітку спеціалізацію, займає половину посівних площ, у ній зосереджені матеріальні, фінансові ресурси, переважна частина інновацій. Але, незважаючи на це, галузь розвивається нестабільно.

Головне, що стримує розвиток зернової галузі – це рівень інтенсивності й ефективності виробництва зерна в Україні, який не гарантує товаровиробникам належної заінтересованості та не створює умов розширеного виробництва, успішного функціонування у конкурентній світовій спільноті.

Станом на 1.01.2018 року загальна площа сільськогосподарських угідь перевищує 2 млн га (займає близько 5 % площ України), з яких 1,7 млн га становить рілля. Земельний фонд Миколаївщини характеризується високим ступенем освоєння. Сільськогосподарські угіддя займають 81,6 % загальної земельної площі. Характерною особливістю структури сільгоспугідь є значна питома вага орних земель (84,7 %).

Зернове виробництво як пріоритетна галузь агропромислового комплексу має важливе стратегічне значення, адже від рівня виробництва зерна залежить продовольча безпека держави, її економіка і добробут населення. В 2017 році в господарствах Миколаївської області 60,6 % зайнятих посівами площ було відведено під зернові культури – 947,9 тис. га, що на 22,1 тис. га, або на 2,3% менше, ніж в 2015 році. Слід відмітити, що в звітному 2016 році вирощено 4,5 % загальнодержавного виробництва зернових культур, що перевищує аналогічний показник 2015 року на 0,1 в.п.

зерновиробництво відіграє значну роль у економіці району. Так, питома вага площі посівів зернових у загальній площі посіву аграрних формуваннях району у середньому за три роки перевищила половину. На нашу думку, керівники та спеціалісти сільськогосподарських підприємств повинні приділяти увагу своєчасному з та якісному виконанню технологічних операцій та зменшенню напруженості у проведені польових механізованих робіт.

Питома вага грошових надходжень від продажу зерна склала майже третину 17,5 % загальної суми надходжень від реалізації всієї продукції району за цей період. На долю виробничих витрат у зерновиробництві приходиться майже половина всіх виробничих витрат по господарствах району.

Майже кожна сьома гривня прибутку, одержаного господарствами Очаківського району у середньому за останні три роки приходиться на зерновиробництво.

В останні роки виробництво зернових в районі є нестабільним.

Рівень рентабельності від реалізації зернових культур в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області поступаються аналогічному показнику по сільськогосподарських підприємствах Очаківського району.

Головною метою процесу виробничої діяльності сільськогосподарських товаровиробників району є виробництво зерна та одержання прибутку від його реалізації. Процес виробництва являє собою з одного боку, процес виробничого споживання засобів і предметів праці та робочої сили, а з другого - виготовлення продукції.

Рівень урожайності відображує вплив економічних і природних умов, а також якість організаційно-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Здійснимо аналіз показників урожайності зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Очаківського району у динаміці.

Проаналізуємо динаміку виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Очаківського району (табл. 1).

Таблиця 1 Динаміка виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Очаківського району

Показники	За роками						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зібрана площа, га	9611	9618	10452	11082	7027	14287	17927
У % до 2008 року	100,0	100,1	108,8	183,9	131,7	224,8	186,5
Урожайність, ц/га	29,2	30,2	26,1	21,6	16,7	22,6	25,6
У % до 2008 року	100,0	103,4	89,4	73,9	57,2	77,4	87,7
Вироблено продукції, т	28064,1	29046,4	27279,7	23937,1	11735,1	32288,6	45893,1
У % до 2008року	100,0	102,8	96,4	135,3	74,9	172,8	162,4

* розраховано за даними статистичних форм

Для характеристики динаміки визначають базисні та ланцюгові показники, які знаходяться за формулами:

Абсолютний приріст

$\Delta б = Ii - Io$ (1)

$\Delta л = Iї - Ii\text{-}1$ (2)

Темп зростання

$Тзр = (Ii:Io)x100$ (3)

$Тзр = (Ii:Ii\text{-}1)x100$ (4)

Темп приросту

$Тпр = Тз\text{-}100$ або (5)

$Тпр = ((Ii\text{-}Io) : Io) \times 100$ (6)

Абсолютне значення 1% приросту

$A=\Delta л : Тпр.л$ (7)

Результати розрахунків показників динаміки представимо у таблиці 2.10.

Таблиця 2 Показники динаміки урожайності зернових

Роки	Урожай-ність, ц/га	Абсолютний приріст		Темп зростання		Темп приросту		Абсолютне значення 1% приросту
		базов.	ланцюж	базов.	ланцюж	базов.	ланцюж	
2011	29,2	0	0	100,0	100,0	-	-	-
2012	30,2	1,0	1,0	103,4	103,4	3,4	3,4	-
2013	26,1	-3,1	-4,2	89,3	86,4	-10,7	-13,6	-
2014	21,6	-7,6	-4,5	73,9	82,8	-26,1	-17,2	-
2015	16,7	-12,5	-4,9	57,2	77,3	-42,8	-22,7	-
2016	22,6	-6,6	5,9	77,4	135,3	-22,6	35,3	0,167
2017	25,6	-3,6	3,0	87,7	113,3	-12,3	13,3	0,226

Визначимо узагальнюючі показники динамічного ряду. Для моментного ряду динаміки середній рівень ряду визначається за формулою середньої хронологічної:

$У= (У_1+У_2+У_з+У_п): п-1$ (8)

В нашому випадку використовується формула середньої арифметичної простої оскільки в основі лежить середня величина і представляє собою :

$У = ΣУ: п,$ (9)

де п - кількість рівнів ряду

У = (29,2+30,2+26,1+21,6+167+22,6+25,6): 6 = 24,57 ц з 1 га

Середній абсолютний приріст:

$Δб = Уп - Уо: п-1$ (10)

Δб = (25,6-29,2): 5 = -0,72 ц з 1 га - базисний

Δл = -3,6 : 5 = -0,72 ц з 1 га – ланцюговий

Середній темп зростання:

базисний : $Тр = \sqrt[5]{Уп:Уо} \times 100\%$ (11)

$Тр = \sqrt[5]{25,6 : 29,2} \times 100\% = 98,24\ \%$

ланцюговий: $Тр = \sqrt[5]{1,03 \times 0,86 \times 0,82 \times 0,77 \times 1,35 \times 1,13} \times 100\% = 98,24\ \%$

Середній темп приросту:

$Тпр = Тр -100\%$ (12)

$Тпр= 98,24– 100 = - 1,76\ \%$

Середній рівень ряду врожайності зернових за 2011 – 2017 рр. складає 24,57 ц з 1 га. Максимальний рівень урожайності зернових був у 2012 р. і склав 30,2 ц з 1 га. В середньому щорічно врожайність зернових культур зменшувалася на 0,72 ц з 1 га. За даний період врожайність зернових щорічно в середньому зменшувалася на 1,76 %.

Щоб виявити закономірності зміни показників динаміки, тобто їх тенденції використаємо такі методи, як укрупнення періодів, ковзної середньої, вирівнювання за середнім абсолютним приростом, середнім коефіцієнтом зростання та за математичним рівнянням прямої та параболи.

Для методів укрупнення періодів та ковзної середньої використовуємо такі формули:

Укрупнення періодів; $У_1 = (У_1 + У_2 + У_з + У_4 + У_5) : 5$

$У_2 = (У_6 + У_7 + У_8 + У_9 + У_{10}) : 5$

Ковзна середня : $У_1 = (У_1+У_2+У_з) : 3;$

$У_2 = (У_2+У_3+У_4) : 3;$

$У_з = (У_з+У_4+У_5) : 3$

Для вирівнювання за середнім коефіцієнтом зростання використовуємо формулу:

Уп=Уо х К, де

К - коефіцієнт зростання, К = 0,0485

t - час.

Одержане рівняння y = 24,6 + 4,66 t - означає, що урожайність для центрального в динамічному ряді року, прийнятому за початок відліку складає 24,6 ц з 1 га, а коефіцієнт регресії свідчить що врожайність зернових в господарствах щорічно збільшується на 4,66 ц із гектара.

$\sigma_1 = \Sigma(y - yt)^2 : п$

σ_1= 156,9 : 7 = 22,41 ц

А відносна міра коливання урожайності характеризує коефіцієнт варіації:

$V=(\sigma_1 : y)$ х 100%

V= 22,41: 29,2 х 100% = 76,7 %

Чим менше коливання рівнів ряду, тим стійкіше розвивається певне явище.

Рівняння за параболою має вигляд : $yt = 23,64 – 3,211t - 0,61t^2$

Це означає, що вирівняна врожайність для року, який передує досліджуваному періоду, становить 23,64 ц з 1 га, початкова швидкість зменшення урожайності 3,211 ц з 1 га, а прискорення зміни щорічного зменшення рівня становить 0,61 ц з 1 га.

Розрахуємо коливання врожайності від вирівняної врожайності за рівнянням параболи:

$\sigma = \sqrt{120,8: 7} = 1,57$

V = 1,57 : 29,2 х 100% = 5,3%

Кінцевий корисний ефект від використання земельних ресурсів, застосування засобів виробництва і живої праці, а також сукупних їх вкладень і визначається відношенням одержаних результатів до сукупних виробничих витрат на одиницю площі посівів зернових характеризує економічна ефективність.

Проаналізуємо показники виробництва та реалізації зерна в сільськогосподарських підприємствах Очаківського району (табл. 3)

Таблиця 3 Динаміка виробництва та реалізації зерна сільськогосподарських підприємствах Очаківського району*

Показники	За роками				
	2013	2014	2015	2016	2017
Вироблено продукції, т	27279,7	23937,1	11735,1	32288,6	45893,1
Кількість реалізованого зерна, т	20714,1	15168,3	15846,1	23431,0	35661,4
Грошова виручка від реалізації, тис. грн	23085,2	19521,0	27667,0	32675,7	78465,9
Рівень товарності,%	75,9	63,4	135,0	72,6	77,7

* розраховано за даними статистичних форм

Аналіз показників виробництва та реалізації зерна в сільськогосподарських підприємствах Очаківського району, наведені в таблиці 3 свідчать, що протягом 2013 – 2017 років сільськогосподарськими товаровиробниками щороку реалізовано майже три чверті всього виробленого зерна, за винятком 2012 року, коли рівень товарності зернових культур склав 135,0%.

Аналіз економічної ефективності зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах, наведений в таблиці 4 свідчить, що досліджувана галузь протягом 2011 – 2017 років є прибутковою в переважній більшості господарств району.

Таблиця 4 Економічна ефективність зерновиробництва в сільськогосподарських підприємствах Очаківського району*

Найменування господарств	Середня ціна реалізації 1 ц зерна, грн	Собівартість 1 ц реалізованого зерна, грн	Прибуток (+), збиток (-) від реалізації, грн. в розрахунку на:		Рентабельність (+), збитковість (-)%
			1 ц зерна	1 грн виробничих витрат	
ТОВ «Сонячний»					
2011 р.	83,26	142,29	-59,03	-0,41	-41,5
2012 р.	113,24	141,65	-28,41	-0,20	-20,1
2013 р.	155,05	161,91	-6,86	-0,04	-4,2
2016 р.	146,57	85,17	61,40	0,72	72,1
2017 р.	212,02	124,82	87,20	0,69	69,8
ПСП «Козирське»					
2011 р.	126,39	93,18	33,21	0,36	35,6
2012 р.	133,12	122,48	10,64	0,09	8,7
2013 р.	195,98	149,23	46,75	0,31	31,3
2016 р.	137,71	116,05	21,66	0,19	18,7
2017 р.	218,67	146,84	71,83	0,49	48,9
ТОВ АФ «Лиманський»					
20101р.	101,94	101,96	-0,02	0,0	-0,02
2012 р.	129,48	138,73	-9,25	-0,67	-6,7
2013 р.	164,74	157,59	7,15	0,05	4,5
2016 р.	141,44	136,19	5,25	0,04	3,9
2017 р.	214,95	114,41	100,54	0,88	87,9
ТОВ «Агро Кон»					
2011 р.	-	-	-	-	-
2012 р.	166,70	159,45	7,25	0,05	4,5
2013 р.	154,26	119,11	35,15	0,29	29,5
2016 р.	144,31	143,08	1,23	0,01	0,8
2017 р.	208,74	152,25	56,49	0,37	37,1
ВАТ «Очаківський райагрохім»					
2011 р.	117,04	90,97	26,07	0,29	28,7
2012 р.	126,04	87,19	38,85	0,45	44,6
2013 р.	178,16	152,17	25,99	0,17	17,1
2016 р.	138,67	103,43	35,24	0,34	33,9
2017 р.	211,15	134,87	76,28	0,57	56,6
СГЗАТ «Колос 2011»					
2011 р.	102,47	83,91	18,56	0,22	22,1
2012 р.	140,08	96,22	43,86	0,46	45,5
Продовження таблиці 3					
2013 р.	171,18	198,69	-27,51	-0,14	-13,8
2016 р.	154,94	105,97	48,97	0,46	46,2
2017 р.	215,67	114,41	101,26	0,89	88,5
ПСП «Україна»					
2011 р.	97,69	88,88	8,81	0,10	9,9

				Продовження таблиці 4	
2012 р.	126,82	102,48	24,34	0,24	23,8
2013 р.	167,71	215,73	-48,02	-0,22	-22,3
2016 р.	148,98	154,40	5,42	0,04	3,5
2017 р.	197,78	123,18	74,60	0,61	60,6
СВК «Лиманський»					
2011 р.	100,00	80,00	20,00	0,25	25,0
2012 р.	112,87	98,44	14,43	0,15	14,7
2013 р.	205,14	145,50	59,64	0,41	41,0
2016 р.	149,97	141,95	8,02	0,06	5,6
2017 р.	208,90	167,12	41,78	0,25	25,0
ТОВ племзавод ім.Шмідта					
2011 р.	99,13	76,36	22,77	0,30	29,8
2012 р.	128,66	82,29	46,37	0,56	56,3
2013 р.	150,38	106,97	43,41	0,41	40,6
2016 р.	128,58	104,70	23,88	0,23	22,8
2017 р.	206,12	151,64	54,48	0,36	35,9

Збитковість зерновиробництва простежується в ТОВ «Сонячний», в СГЗАТ «Колос 2011» та в ПСП «Україна». Це пояснюється несприятливими природно кліматичними умовами. В ТОВ АФ «Лиманський» та в ТОВ «Сонячний» зерновиробництво зазнало збитків в 2011 та 2012 роках.

Найвищий рівень рентабельності галузі досягнутий в СГЗАТ «Колос 2011» та ТОВ АФ «Лиманський». В цих підприємствах на кожну авансовану у зерновиробництво гривню припадало 88,5 та 87,9 коп.

З метою підвищення рівня економічної ефективності підприємства повинні прикладати зусилля щодо економії матеріальних та енергетичних ресурсів за рахунок використання прогресивних енерго- та ресурсозберігаючих технологій, альтернативних джерел енергії.

Інформаційні джерела

1. Іваненко Т. Я. Напрями розвитку зерновиробництва на інноваційній основі [Електронний ресурс] / Т.Я. Іваненко, О. М. Лаврова, Ю. О. Чиж //Економіка та суспільство. – 2016. – № 6. – С. 65-70. – Режим доступу http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/2567
2. Іваненко Т. Я. Напрями системної інноваційної модернізації рослинництва Миколаївщини [Електронний ресурс] / Т. Я. Іваненко, М. А. Крилов // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 19. – С. 158-164. – Режим доступу http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/2571
3. *Шпикуляк О.Г.* Етапність інноваційного процесу та оцінка ефективності інноваційної діяльності / О.Г. Шпику- ляк [та 91н..] // Економіка АПК. – 2013. - № 12. – С. 109-116.

Науковий керівник –канд. екон. наук, доцент Іваненко Т.Я.